

SENYVO AMŽIAUS ŽMONIŲ SOCIALINĖ APRĖPTIS IR DEMOKRATINIO PILIETIŠKUMO APRAIŠKOS

Dr. Angelė Danutė Čepėnaitė

Mykolo Romerio universitetas, Socialinės politikos fakultetas, Socialinio darbo katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas (8 5) 271 4716
Elektroninis paštas Angele.cepenaite@fsf.vu.lt

Pateikta 2008 m. kovo 3 d.

Parengta spausdinti 2008 m. balandžio 22 d.

Santrauka

Senatvė – natūralus žmogaus gyvenimo tarpsnis, kuris dar visai neseniai pasak vyraujančių visuomenėje mitų buvo vertinamas kaip neefektyvus, nedidinantys visuomenės išteklių. Galima teigti, kad minėtoms visuomenės nuostatoms atsirasti turėjo įtakos ir kai kurios mokslinės senėjimo teorijos, pavyzdžiui, *pasitraukimo* teorija.

Vykstantys visuomenėje socialiniai ekonominiai reiškiniai, ypač demografiniai pokyčiai paskatino atidžiau pažvelgti į senėjimo problemą. Mokslininkams ėmus tyrinėti susiformavo naujas požiūris į senatvę – buvo sukurta *aktyvumo* teorija, kurios pradininkas amerikiečių mokslininkas R. J. Havighurstas. Ši mokslinė teorija tapo plačiai pripažinta šiuolaikiniame visuomenės raidos etape, kuriam būdinga globali problema – gyventojų senėjimas.

EŠ šalys siekia savo šalių socialinę politiką grįsti nuostatomis Lisabonos strategijos, suformuluotos Europos Tarybos 2000 m. šalių vyriausybės susitikime Lisabonoje bei tarptautinių institucijų rezoliucijomis ir rekomendacijomis senyvo amžiaus žmonių klausimais.

Mūsų šalis, kaip ir kitos EŠ šalys, atsižvelgdama į laikmečio iššūkius, priėmė teisės aktus bei ėmėsi konkrečių priemonių, kad užtikrintų senyvo amžiaus žmonių tolydų aktyvų dalyvavimą visuomenės gyvenime. Numatytų priemonių įgyvendinimo rezultatai ypač ženklūs sprendžiant mūsų šalyje užimtumo problemas.

Senyvo amžiaus žmonių aktyvumo visuomenės gyvenime nuostatos skatina šių žmonių gebėjimų stiprinimo (*angl. empowerment*) bei socialinio dalyvumo (*angl. social participation*) procesus realiame gyvenime, prisideda prie demokratinio pilietiškumo plėtros visuomenėje.

Pagrindinės sąvokos:

Gebėjimų stiprinimas – individo ar grupės savęs aktualizavimo metodas laisva raiška dalyvauti gebėjimų ugdymo procese, pasitelkiant ekonominius, socialinius bei kultūrinius resursus; multidimensinis kompetencijos įgijimo procesas, didinantis asmens, o tuo pačiu visų visuomenės narių galimybių mastą.

Dalyvumas – (*angl. participation*) būdas, kuriuo individas grupė ar bendruomenė tiesiogiai lemia ekonominius, socialinius, kultūrinius, politinius bei kitus visuomenės gyvenimo procesus; žmogaus raidos komponentas, sudarantis sąlygas asmeniui pačiam daugiau pasiekti, panaudojant įgytus ar išplėtotus tam tikroje ekonominėje, socialinėje bei kultūrinėje aplinkoje gebėjimus.

Socialinis dalyvumas – asmens gebėjimų socialinėje srityje realizavimo procesas.

Įvadas

Garsiajame XX a. Žmogaus teisių dokumente – „Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje“ (1948 m.) išskirtinos politinės, ekonominės socialinės, kultūrinės teisės. Politinės teisės, yra žinomos jau iš XVIII a. Prancūzijos Žmogaus ir piliečių teisių deklaracijos. Ekonominės, socialinės bei kultūrinės teisės – labiausiai besiplėtojančios visuomenės gyvenimo raidoje. Siekiant jas užtikrinti visuomenėje, būtina efektyvi nacionalinė ir tarptautinė politika.

Besirutuliojant žmogaus teisių koncepcijai susiformavo liberalusis bei demokratinis jų įgyvendinimo požiūriai. Jiems būdingi trūkumai yra šie: įgyvendinant demokratinę žmogaus teisių koncepciją gali padidėti valstybės įtaka pilietinei visuomenei, liberalioji koncepcija negali užtikrinti visuomenės so-

cialinio teisingumo poreikių. Sprendžiant minėtus prieštaravimus, būtini aktyvūs asmens bei valstybės veiksmai – asmens galimybių plėtojimo bei dalyvavimo visuomenės gyvenime srityse.

Apie žmogaus teisių įgyvendinimą galima spręsti iš individų ir socialinių grupių galimybių saugiai naudotis teisiškai įtvirtintomis laisvėmis bei resursais, o asmens ar grupės socialinė aprėptis pasireiškia jų *gebėjimų stiprinimu ir resursų didinimu*. Valstybės vaidmuo šiuo atveju – sukurti aktyvaus kiekvieno visuomenės nario, socialinės grupės *gebėjimų stiprinimo* mechanizmą bei *dalyvavimo* visuomenės gyvenime prielaidas, skatinančias visuomenės socialinę santalką. Tai taikytina kiekvienam visuomenės nariui ar visuomenės socialinei grupei, tarp jų ir senyvo amžiaus asmenims. Esant valstybėje tinkamoms sąlygoms, senyvo amžiaus asmenys papildinę savo gebėjimus gali dalyvauti visuomenės gyvenime sėkmingiau įgyvendindami savo lūkesčius.

Šio straipsnio tikslas – panagrinti šalies socialinės politikos įgyvendinimo priemones, sudarančias galimybes stiprinti senyvo amžiaus žmonių gebėjimus bei dalyvavimą visuomenės gyvenime, ypatingą dėmesį bendruomenės socialinių paslaugų srityje skiriant demokratinio pilietiškumo aspektui, pasitelkiant sisteminės analizės įrankį – sisteminį principą, atskleidžiant gebėjimų stiprinimo bei dalyvavimo, kaip socialinės aprėpties komponentų, tarpusavio bei išorės ryšių poveikį.

1. Žmogaus teisės, laisvės bei socialinės aprėpties mechanizmas

Jungtinių Tautų organizacijos globaliame pranešime apie žmogaus raidą 2000 m. pažymima, kad žmogaus teisės ir jo socialinė raida turi bendrą viziją bei tikslą – bet kurioje pasaulio vietoje saugoti visų žmonių orumą, gerovę ir septynias pagrindines laisves:

- nebūti diskriminuojamam dėl lyties, rasės, etninės priklausomybės, tautiškumo, nacionalinės kilmės ar religijos;
- nejausti nepriteklių – gyventi neskurstant;
- įgyvendinti savo galimybes – įgyti išsilavinimą ir turėti galimybę rūpintis sveikata;
- nejausti baimės – būti saugiam, nebūti kankinamam, savavališkai suimtam, nepatirti smurto šeimoje;
- nejausti neteisybės ir nesusidurti su įstatymų ignoravimu;
- turėti minties ir žodžio laisvę, dalyvauti priimant sprendimus bei steigiant asociacijas;
- nesusidurti su eksploatacija.

Žmogaus laisvių užtikrinimas – tai žmogaus teisių bei žmogaus socialinės raidos bendriausias tikslas. Siekiant užtikrinti laisves socialiai pažeidžiamoms visuomenės grupėms, pavyzdžiui, senyvo amžiaus žmonėms, būtini aktyvūs valstybės, visuomenės ir pačių laisvių subjektų veiksmai. Minėtos laisvės – tai bendrieji reikalavimai, kuriuose veikia socialinės aprėpties mechanizmas.

A. Power ir W. Y. Wilsono nuomone, (2000) socialinė atskirtis – tai visuomenės nesugebėjimas užtikrinti visoms grupėms ir individams to, ko tikisi visuomenė ..., įgyvendinti visas jų galimybes.

Rūpindamosi visų šalies gyventojų gerove, įvairių šalių vyriausybės turi sukurti prielaidas užtikrinti socialinę aprėptį, susijusią su asmens bei visuomenės resursų didinimu bei plačiai naudojamomis apibūdinti žmogaus raidą sąvokomis – **gebėjimų stiprinimas, dalyvumas**. Kanadietis prof. A. Saloojee (2008) pastebi, kad, esant formaliai lygybei, skelbiama žmogaus teisių, konstitucijų bei įstatymų socialinė aprėptis verčia vadovautis principais ne formaliosios lygybės, o tikrosios, kuriai būdinga diskriminacija, atskirtis ir nelygybė. Socialinės aprėpties vertė visų pirma, jo nuomone, susijusi su pagarba skirtumams ir efektyviu dalyvavimu – barjerų panaikinimu visose visuomenės gyvenimo srityse, siekiant dalyvumo, įsitraukimo į aprėpties veiklas, politikos ir praktikos vertinimo, kad socialinė aprėptis būtų plėtojama.

Kaip pažymi Šveicarijos mokslininkas A. Grossas (2007), tik demokratija gali civilizuoti rinkos jėgas ir priversti jas gerbti silpnuosius bei tas vertybes, kurios negali būti įkainotos visų pirma mąstant apie pagrindinę vertybę – teisingumą. Jis akcentuoja demokratijos, kaip žmogaus teisių, aspektą.

Taikant minėtą požiūrį iškyla demokratinio pilietiškumo samprata, kurios turinys yra daug platesnis nei pilietiškumas apskritai. Jis nesiejamas su pilietinėmis teisėmis, o su žmogaus teisėmis plačia prasme.

Įgyvendinant žmogaus teises realiame gyvenime, pasitelkiant socialinės aprėpties mechanizmą, būtina stiprinti asmens, grupės, bendruomenės gebėjimus bei siekti juos panaudoti dalyvaujant visose visuomenės gyvenimo srityse.

Gebėjimai, o tuo pačiu ir galimybės, didinami pasitelkiant idėjas, mokymus, padedančius individui, grupei ar bendruomenei įprasminti save, tapti visaverčiais gyvenimo dalyviais. Tai pasiekama plėtojant savo potencialias galimybes ekonominėje, socialinėje, kultūros, politinėje srityse.

Sustiprinęs gebėjimus asmuo ar grupė gali sėkmingiau reikštis visuomenės gyvenime įvairiomis formomis: dalyvauti, veikiant ekonominius, socialinius, kultūrinius bei politinius žmogaus raidos proce-

sus. Dalyvumas yra svarbiausias žmogaus raidos komponentas, sudarantis sąlygas asmeniui pačiam pasiekti didesnių galimybių, panaudojant įgytus, išplėtotus tam tikroje socialinėje aplinkoje gebėjimus, padidinančius asmens bei visuomenės išteklius. Visuomenės gyvenimo paviršiuje dalyvumas, besireiškiantis formų įvairove, iškyla kaip demokratinio pilietiškumo, kitaip tariant, aktyvaus pilietiškumo apraiškos.

Senyvo amžiaus asmenims, socialinės aprėpties procese ypač aktualios aktyvaus pilietiškumo apraiškos, besireiškiančios **socialiniu dalyvumu**. Socialinio dalyvumo sąvoka apima plačią veiklų įvairovę, pradedant asmens ar grupės užimtumu įvairiose institucijose ir baigiant asmens ar grupės tarpasmeniniais ryšiais. D. Perrons ir S. Skyers (2003), analizuodamos vietinių bendruomenių iniciatyvas, nurodo, kad bendruomenės narių dalyvumas didina jų gebėjimus. Autorės pastebi, kad, siekiant sumažinti visuomenės ekonominę nelygybę, būtina įvertinti vietinių bendruomenių gebėjimo stiprinimo iniciatyvas, atskleidžiančias bendruomenės narių dalyvavimo efektyvumą. Autorių nuomone, visuomenės narių dalyvumas yra būtina labiau egalitarinės visuomenės sąlyga, nes įvairių veiklų strategija yra ribota atsižvelgiant tiek į atstovavimo, tiek ir į kontrolės galimybes.

Didinti gebėjimus dar neseniai mūsų šalyje buvo suvokiama kaip procesas, sietinas su darbingo amžiaus asmeniu, o įsijungus į ES valstybių sandraugą ir drauge su kitomis valstybėmis vadovaujantis Mokymosi visą gyvenimą memorandumu (2001 m.), didinti gebėjimus tapo bet kurio amžiaus ar visuomenės grupės pasirengimo dalyvauti – naudoti resursus bei juos didinti – veiksmu.

Europos komisijos pranešime pabrėžiama, kad, kuriant Europoje mokymosi visą gyvenimą erdvę, jos uždaviniai yra padidinti gyventojų gebėjimus laisvai judėti mokymosi aplinkoje, darbo ir šalies regione, labiausiai padidinant žinias ir kompetenciją, įgyvendinant kiekvienos Europos Sąjungos šalies bei šalies kandidatės tikslus ir ambicijas tapti labiau klestinčia, aprėpiančia, tolerantiška ir demokratiška (Communication...). Kaip pabrėžiama Visą gyvenimą mokymosi memorandume, mokymasis visą gyvenimą tapo pamatiniu ES principu dėl to, kad Europoje ugdoma žiniomis grįsta visuomenė ir ekonomika: informacija ir žinios, drauge su motyvacija ir įgūdžiais tapę asmens ir bendruomenės resursais tampa svarbiausi stiprinant Europos konkurencingumą ir pagerinant darbo jėgos prisitaikymą bei įdarbinimą. (A Memorandum...).

Memorandumas išryškino du vienodai svarbius mokymosi visą gyvenimą tikslus: **aktyvaus pilietiškumo skatinimą bei užimtumo didinimą** bei atskleidė, kad aktyvus pilietiškumas parodo, ar asmuo dalyvauja visose socialinio ir ekonominio gyvenimo srityse, asmens galimybes bei rizikas ir šių priklausymo visuomenei, kurioje gyvena, pojūčio mastą. Užimtumas minėtame dokumente vertinamas remiantis esmine aktyvaus dalyvavimo dimensija bei sąlyga, siekiant visiško užimtumo, konkurencingumo taip pat klestėjimo kuriamoje naujojoje ekonomikoje. Tiek užimtumas, tiek aktyvus demokratinis pilietiškumas siejamas su žiniomis ir įgūdžiais, suteikiančiais galimybę įnešti indėlį į ekonominį ir socialinį gyvenimą.

2. Senyvo amžiaus žmonių įvaizdžio pokyčiai

Socialiai pažeidžiama visuomenės grupė – tai visuomenės grupė, negalinti ir nesugebanti aktyviai reikštis plėtojant savo ir bendruomenės galimybes, socialinius ryšius. Realiai nepakankamai buvo analizuoti bei įvertinti senyvo amžiaus žmonių gyvenimo ir būties pokyčiai. Tai turėjo įtakos, kad ši socialinė grupė buvo nuvertinta, nelaikoma aktyvios bendruomenės dalimi.

Ilgą laiką senyvo amžiaus žmonių socialinės grupės visuomeninis indėlis buvo laikomas neproduktyviu. Galima teigti, kad šioms nuostatoms įsivyravti visuomenėje turėjo įtakos paplitimas „**pasitraukimo**“ (*angl. disengagement*) socialinės teorijos, teigiančios, jog dėl amžiaus sumažėja asmens gebėjimai, dalyvumas, jis tampa pasyvesnis (Cumming ir Henry, 1961). Šią teoriją kritikavo „**aktyvumo**“ (*angl. activity*) socialinės teorijos kūrėjas R. I. Havighurstas, (1963), kiti šios teorijos pasekėjai. Mokslinės minties raidoje yra ir daugiau senėjimo teorijų. Tačiau A. Roadburgo (1989) nuomone, negali būti suformuluota visa apimanti senėjimo teorija, kaip nėra teorijų apie vaikystę, paauglystę ar suaugystę.

Reali senyvo amžiaus žmonių gyvenimo tikrovė yra ta, kad senyvame amžiuje gali stiprinimas bei dalyvumas yra ribotas, susijęs su kylančiomis dėl senatvės sveikatos problemomis. Senyvo amžiaus asmuo dalyvauja visuomenės gyvenime atlikdamas įvairių socialinį vaidmenį. Išplėtotos paslaugos, pailgėjusi žmonių gyvenimo trukmė, kiti faktoriai turi įtakos, kad senyvo amžiaus asmuo, dar ilgą laiką gyvendamas bendruomenėje, yra aktyvus savo ir bendruomenės išteklių kūrėjas. Pokyčiai visuomenėje turėjo įtakos, kad chronologinių amžiaus tarpinių suvokimas pasikeistų, ir senyvo amžiaus žmonės, kaip ir kiti visuomenės nariai, būtų vertinami kaip aktyvūs visuomenės gyvenimo dalyviai. Įvairios šalys siekė įgyvendinti socialinę politiką, galinčią sudaryti prielaidas aktyviai senyvo amžiaus žmonių raiškai.

Mūsų šalyje, kaip ir daugelyje Europos valstybių, vyksta gyventojų senėjimo procesas: 60 metų ir vyresnių gyventojų 2007 m. pradžioje buvo 691,9 tūkst. (kas penktas šalies gyventojas).

Atkūrus mūsų šalyje Nepriklausomybę ilgą laiką senyvo amžiaus žmonės buvo suvokiami visų pirma kaip socialinių paslaugų gavimo subjektai. Šalyje įgyvendinama socialinė politika įtvirtino naują požiūrį į senyvo amžiaus asmenį. Tai visų pirma pasakytina apie Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymą (2006 m. sausio 19 d., Nr. X–493). Jame pateikta tokia senyvo amžiaus asmens sąvoka: tai – „sulaukęs senatvės pensijos amžiaus asmuo, kuris dėl amžiaus iš dalies ar visiškai yra netekęs gebėjimų savarankiškai rūpintis asmeniniu (šeimos) gyvenimu ir dalyvauti visuomenės gyvenime“. Minėtame įstatyme akcentuojama, kad „socialinių paslaugų tikslas – sudaryti sąlygas asmeniui (šeimai) ugdyti ar stiprinti gebėjimus ir galimybes savarankiškai spręsti savo socialines problemas, palaikyti socialinius ryšius su visuomene, taip pat padėti įveikti socialinę atskirtį“. Taigi senyvo amžiaus žmonių grupė apibūdinama, kaip gebanti dalyvauti demokratinio pilietiškumo erdvėje, įgyvendindama savo socialines teises bei laisves.

3. Senyvo amžiaus žmonių aktyvumas ir socialinės aprėpties mechanizmas

Socialinė atskirtis ir jos pasekmė – senyvo amžiaus žmonių nedalyvavimas bendruomenės gyvenime. Tai susiję su daugeliu faktorių: skurdu, kuriam pirmiausia turi įtakos mažos pajamos, diskriminacija, bedarbyste, nepakankamais igūdžiais, netinkamu ar nepritaikytu būstu, prasta sveikata, šeimos problemomis, nusikalstamumu, socialinių paslaugų, informacijos nepasiekiamumu ir kt.

2002 m. Madride įvykusios JTO organizuotos Antrosios pasaulinės senėjimo asamblėjos Politinės deklaracijos bei Tarptautinio veiksmų plano reikalavimuose buvo pabrėžta būtinybė užtikrinti, kad vyresnio amžiaus žmonės būtų aktyvūs ekonominės ir socialinės plėtros dalyviai, galintys pasinaudoti jos teikiama galimybėmis, akcentuojant visaverčių sąlygų sudarymą šiems žmonėms dalyvauti politinėje, ekonominėje, socialinėje ir kultūrinėje veiklose.

2002 m. Berlyne vykusio Europos valstybių ministrų konferencija, priėmė Berlyno regioninę strategiją, pabrėžusią būtinumą plėtoti senyvo amžiaus žmonių dalyvumą, užtikrinant jų socialinę aprėptį, sudarant galimybes kuo ilgiau panaudoti jų profesinius gebėjimus, įgyvendinant mokymosi visą gyvenimą principą.

Aktyvaus senėjimo strategija reikalauja iš ES šalių, įgyvendinančių socialinę politiką, atitinkamo planavimo, socialinių paslaugų bei infrastruktūros pokyčių. Šie pokyčiai turi apimti ir senyvo amžiaus žmonių įtraukimo į darbo rinką bei darbo rinkos pritaikymo tam tikslui klausimus.

Minėtosios probleminės sritys yra įvardytos Nacionalinėje gyventojų senėjimo pasekmių įveikimo strategijoje, patvirtintoje Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. birželio 14 d. nutarimu Nr. 737. Ši strategija atsirado kaip atsakas į 2002 m. Madride įvykusios JTO organizuotos Antrosios pasaulinės senėjimo asamblėjos bei 2002 m. Berlyne vykusios Europos valstybių ministrų konferencijos, priėmusios Berlyno regioninę strategiją, nuostatas bei gyvenimo tikrovės pokyčius.

Įsijungus į ES valstybių būrį, vykstantys bendruomenėje pokyčiai – sugebėjimas keistis, aktyvus prisitaikymas prie kintančios situacijos, atsakas išskylantiems laikmečio iššūkiams – tampa vertybėmis, kurios priimtinos visoms visuomenės kartoms, tarp jų – senyvo amžiaus žmonėms. Mūsų šalies teisės aktai, reglamentuojantys šalies gyventojų užimtumą, prisidėjo prie to, kad senyvo amžiaus žmonės aktyviau dalyvautų ekonominėje veikloje (užimtumo aspektas): mūsų šalies senyvo amžiaus žmonės įgyvendinant užimtumą pakankamai aktyvūs.

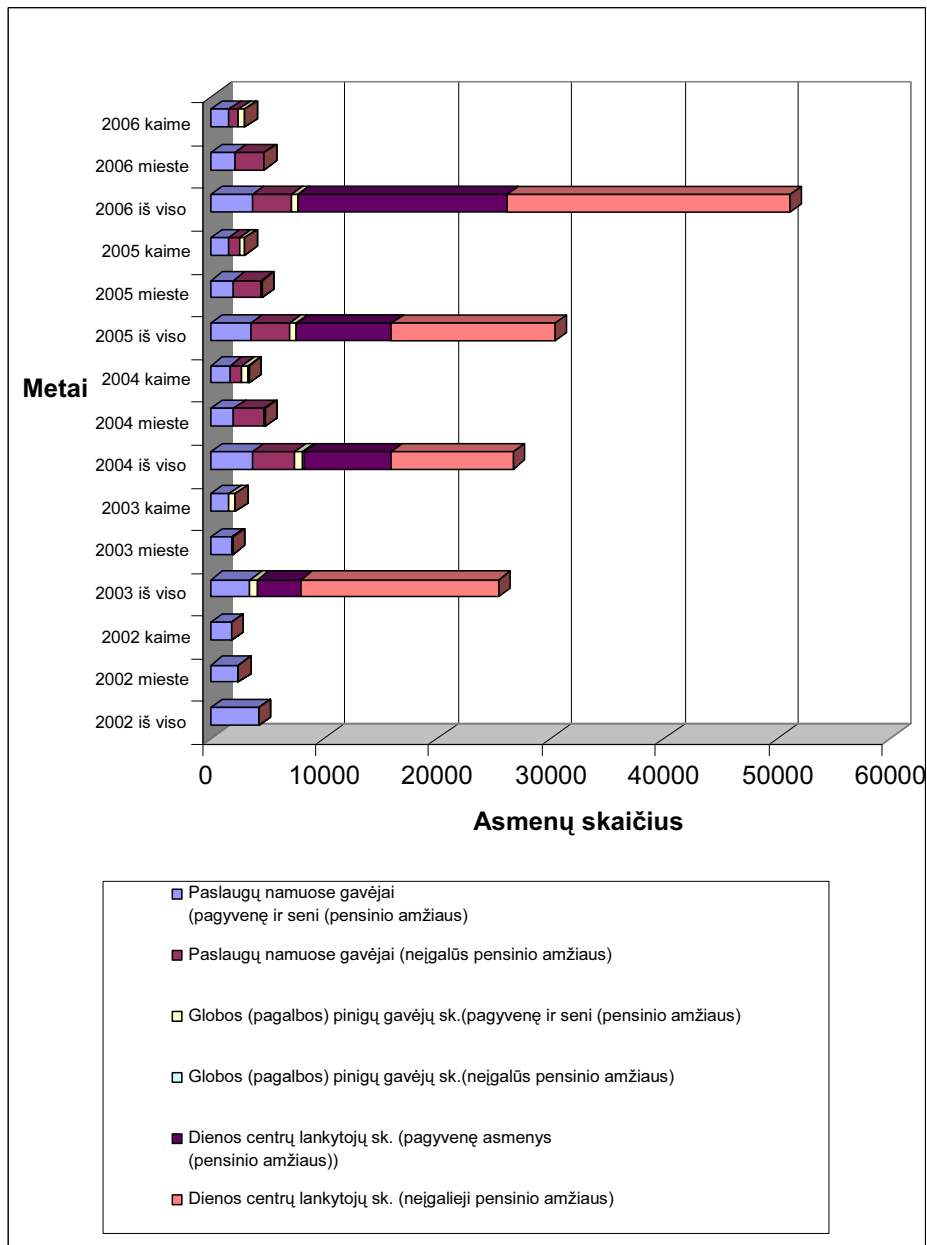
Įgyvendindama Lisabonos strategiją mūsų šalis nustačiusi, kad užimtumo skatinimas ir investicijos į žmogiškąjį kapitalą yra užimtumo srities prioritetas. Kaip pažymima Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. lapkričio 22 d. nutarimu Nr. 1270 patvirtintoje Nacionalinės Lisabonos strategijos įgyvendinimo programoje, mūsų šalis remiantis Europos Sąjungos užimtumo strategija jau dabar yra pasiekusi kai kurių nustatytų ilgalaikių tikslų ir standartų. Pasiiektas ES 2010 metams numatytas tikslas. Atsižvelgiant į moterų ir senyvo amžiaus žmonių (55–64 metų) užimtumą (atitinkamai 57,8 proc. ir 46,9 proc.) Lietuva priartėjo prie 2010 m. nustatytų tikslų. Lietuvos socialinės aprėpties priemonėse 2007–2008 m. ir toliau numatyta didinti senyvo amžiaus žmonių užimtumą (Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. sausio 17 d. nutarimas Nr. 46 „Dėl skurdo ir socialinės atskirties mažinimo 2007–2008 metų priemonių patvirtinimo“). Taigi galima konstatuoti, kad šalyje vis daugiau senyvo amžiaus žmonių dalyvauja ekonominiame gyvenime, o tai sudaro prielaidas šios socialinės grupės asmenų socialinei aprėpti.

Senyvo amžiaus žmonių socialinės atskirties reiškinio įveikimo veiksmų įvairovėje svarbūs šie konstruktyviosios aprėpties reikalavimai: tinkamų paslaugų pasiūla, įvairių su pagalba asmeniui susijusių institucijų žinybiškumo įveikimas, asmens gebėjimų stiprinimas bei dalyvavimas ne tik ekonomi- nėje veiklos srityse, taikant šiuolaikinės visuomenės demokratinio pilietiškumo erdvei būdingus princi-

pus. Pažymėtinas čia subsidiarumo principas, kurio taikymas reiškia, kad moderni valstybė negali koncentruoti savo rankose visų sprendimų, priimamų įvairiose pilietinės visuomenės institucijose. Šio principo taikymas galutinai lemia visuomenės socialinės gerovės mastą ir atskleidžia pilietinės visuomenės brandumą.

4. Gebėjimų stiprinimo resursai socialinių paslaugų srityje – socialinės aprėpties veiksnys

Atkūrus šalies Nepriklausomybę visuomenės gyvenime socialinės apsaugos paslaugų sistemoje vyksta daug reformų. Dauguma senyvo amžiaus žmonių siekia kuo ilgiau gyventi savo namuose, bendruomenėje, kad išlaikytų savo socialinius ryšius. Tokias galimybes užtikrina mūsų šalies socialinė politika, kurioje ryški tendencija į bendruomenės socialinę plėtrą.

1 pav. Nestacionarios bendruomenės socialinės paslaugos senyvo amžiaus asmenims šalyje 2002–2006 m.

Šių paslaugų sistemos plėtra sudaro prielaidas senyvo amžiaus žmonėms aktyviai įsijungti į visuomenės gyvenimą, kaip ir kitos visuomenės socialinės grupės. Spręsdamos iškilusias laikinas problemas ar siekdamos padėti atskirtyje, sąlygotoje daugelio faktorių, atsidūrusiems senyvo amžiaus asmenims, socialinės tarnybos privalo pasiūlyti šiuolaikines socialines paslaugas teikiančias įstaigas, padedančias asmenims patenkinti įvairius jų poreikius, tarp jų – sustiprinti gebėjimus, padedančius sėkmingiau dalyvauti visuomenės gyvenime.

Kad įvertintume senyvo amžiaus žmonių gebėjimų stiprinimo bei dalyvumo galimybes, kurias jie gali įgyvendinti, pasitelkę bendruomenėje teikiamas socialines paslaugas, atidžiau panagrinėkime duomenis dviejų socialinių paslaugų rūšių: bendrųjų socialinių paslaugų, teikiamų senyvo amžiaus žmonėms dienos centruose bei specialiųjų – pagalbos į namus paslaugų.

Dienos centrai, atstovaudami bendrosioms socialinėms paslaugoms, sudaro galimybę paslaugų gavėjams jaustis saugiai, tenkinti savo kultūrinius, socialinius, informacinius poreikius, didinti gebėjimus, panaudojant asmeninę patirtį, kūrybingumą, plėtojant įgytas bei naujas žinias ir įgūdžius, padedančius įsijungti į *socialinio dalyvumo* procesą.

Pagalba į namus (informavimo, konsultavimo, tarpininkavimo, atstovavimo, bendravimo, maitinimo organizavimo, pagalba buityje ir kt. paslaugos) taip pat orientuota į didesnį senyvo amžiaus žmonių socialinį dalyvumą.

Siekdami įvertinti mūsų šalies socialinės politikos aktyvinant senyvo amžiaus žmones tendencijas, palyginome 2002–2005 m. statistinius duomenis (1 pav.).

Kaip matyti iš 1 paveikslo, sudaryto vadovaujantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis, nuo 2004 m., pradėjus senyvo amžiaus asmenų bei senyvo amžiaus neįgalųjų, gaunančių paslaugas namuose, apskaitą, 2006 m. jų skaičius ženkliai nepakito. Tačiau, lyginant su 2004 m., ypač padidėjo dienos centrų lankytojų skaičius – senyvo amžiaus dienos centrų lankytojų skaičius 2006 m. padidėjo 4,8 karto, senyvo amžiaus neįgalųjų skaičius padidėjo 1,4 karto. Vertinant šį didėjimą atsižvelgiant į gebėjimų stiprinimą bei dalyvumą, pažymėtina, kad, teikiant pagalbos į namus specialiąsias paslaugas, skatinamas *socialinis dalyvumas*, padedantis senyvo amžiaus asmenims išvengti socialinės atskirties ir būti aktyviais, įnešant savo indėlį į visuomenės gyvenimą. Dienos centrų teikiamos bendrosios paslaugos, būdamos labiau kompleksinės, pasižymi didesnėmis galimybėmis stiprinti senyvo amžiaus žmonių gebėjimus bei skatinti dalyvumą.

4.1. Vilniaus savivaldybės bendruomenės socialinės paslaugos, kaip gebėjimų stiprinimo ištekliai socialinės aprėpties mechanizme

Pažymėtina, kad kartu su visa Europos bendruomene įgyvendinant visą gyvenimą mokymosi principą, mūsų šalyje įvyko pokyčiai, padidinę senyvo amžiaus žmonių gebėjimų stiprinimo bei dalyvumo galimybes: savo darbo vietose, suaugusiųjų mokymo centruose, bendruomenės socialinių paslaugų įstaigose, nevyriausybinėse organizacijose (tarp jų trečiojo amžiaus universitete) ir kt.

Socialinį senyvo amžiaus žmonių gebėjimų stiprinimą, aktyvinimą bei dalyvumą skatina bendruomenės paslaugų tinklo įvairovės plėtojimas. Bendruomenės socialinių paslaugų, orientuotų į kuo ilgesnį asmens buvimą jo gyvenamojoje aplinkoje, plėtra – prioritetinga socialinės politikos sritis. Sutelktai sprendžiant senyvo amžiaus žmonių socialinių paslaugų tinklo plėtros klausimą, įtraukiant bendruomenę, šeimą, nevyriausybines organizacijas, padidėja socialinio dalyvumo galimybės.

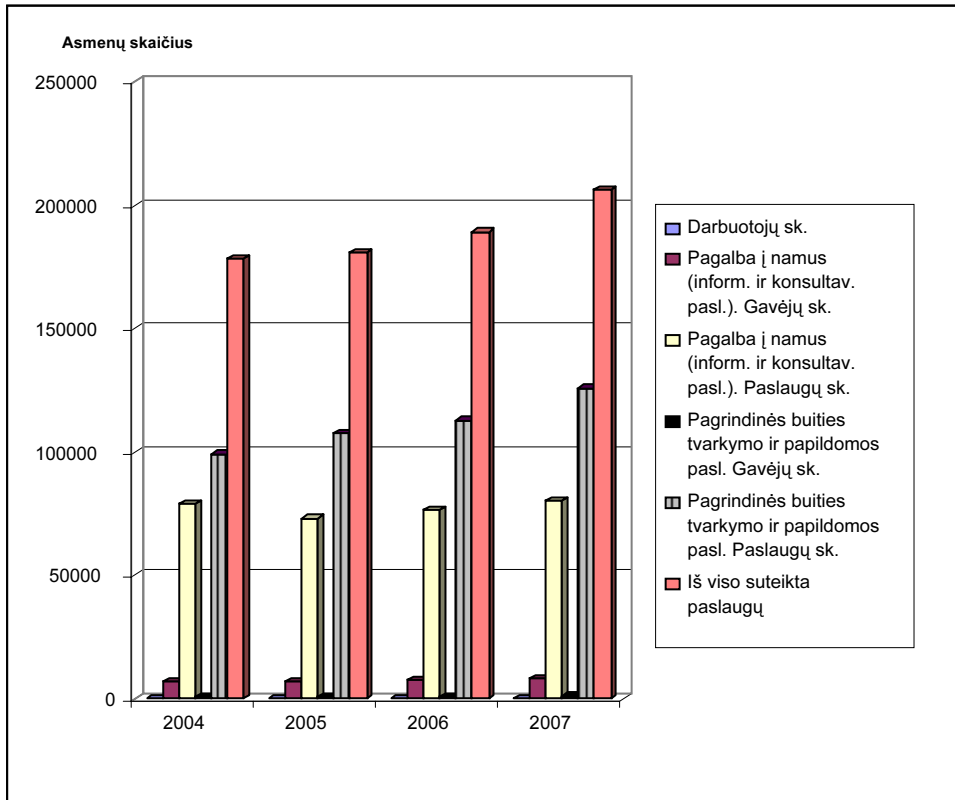
Siekdami įvertinti, kaip atskiros savivaldybės socialinių paslaugų sistemoje užtikrinamas senyvo amžiaus žmonių gebėjimų stiprinimas bei dalyvumas, pasitelkime Vilniaus miesto savivaldybės bendruomenės socialinių paslaugų modelį.

Vilniaus miesto savivaldybės Socialinės paramos centro 2006–2009 m. strateginiame plane numatytas tikslas – didinti socialines paslaugas namuose, skiriant čia du pagrindinius uždavinius: 1) sukurti ir plėtoti kompleksinės pagalbos namuose modelį; 2) plėsti pagalbos namuose spektrą ir prieinamumą. Minėtus uždavinius numatoma įgyvendinti teikiant integruotas socialines ir slaugos paslaugas, optimizuojant ir plėtojant transporto paslaugų teikimą, plėtojant teikiamų paslaugų pasiūlą. Tai atitinka Nacionalinės gyventojų senėjimo pasekmių įveikimo strategijos nuostatas sudaryti senyvo amžiaus žmonėms sąlygas savarankiškai gyventi bendruomenėje, užtikrinti jų tinkamą priežiūrą namuose, stacionarias paslaugas pagal galimybes keisti alternatyviomis.

Analizuojant gebėjimų stiprinimo bei dalyvumo proceso vidinius ryšius bendruomenės socialinių paslaugų senyvo amžiaus žmonėms sistemoje 2 paveiksle pateikiami Vilniaus miesto savivaldybės Socialinės paramos centro pagalbos į namus paslaugų 2004–2007 m. duomenys.

Kaip matyti iš pateiktų duomenų, pagalbos namuose paslaugų skaičius nuolat didėjo. 2004–2007 m. laikotarpiu jis padidėjo 15,8 proc. Paslaugų teikėjų skaičius ilgą laiką buvo beveik nepakitęs – 2004 m. paslaugas teikė 94, 2005 m. bei 2006 m. – 99, o 2007 m. – 138 darbuotojai. Analizuojamų socialinių paslaugų sistemoje gebėjimų stiprinimo procesą, jo plėtrą, ypač skatinančią socialinį daly-

vumą, lėmė šie išoriniai veiksniai: pagalbos namuose paslaugų teikėjų skaičius, jų laiko, skiriamo vienam asmeniui ar grupei asmenų, sąnaudos, paslaugų atitikimas individualiems poreikiams, paslaugos kokybė bei kaina. Informavimo bei konsultavimo paslaugos teikiamos nemokamai, o buitines tvarkymo ir papildomos paslaugos, priklausomai nuo jų gavėjo ir jo šeimos narių pajamų, gali būti nemokamos, mokamos iš dalies arba visiškai, todėl svarbu pastebėti, kad pagrindinių dažniausiai teikiamų paslaugų krepšelio kaina nėra didelė (2007 m. ji sudarė 18,46 Lt, t.y. 3,1 proc. vidutinės socialinio draudimo pensijos dydžio). Kitų rečiau pasirenkamų paslaugų, kaip vienietinės, krepšelis (neskaitant specifinių rūšio valymo bei lysvių ravėjimo paslaugų) – 37,60 Lt (6,3 proc. minėtos pensijos dydžio). Taigi kaina negali būti laikoma lemiamu veiksniu, pasirenkant reikiamas paslaugas.

2 pav. Pagalbos namuose paslaugų plėtojimas Vilniaus miesto savivaldybėje 2004–2006 m.

2007 m. 39,3 proc. padidėjus darbuotojų skaičiui, lyginant su 2006 m., suteiktų paslaugų skaičius padidėjo 9 proc. Daugiau teikiamų paslaugų nepagausėjo dėl to, kad iki 2007 m. nuolat didėjo darbuotojų darbo krūviai, dėl tos priežasties galėjo suprastėti paslaugų kokybė. Pavyzdžiui, 2004 m. 1 darbuotojas suteikė 1895,4 paslaugų per metus, 2005 m. – 1826,8 paslaugų, 2006 m. – 1911,4, 2007 m. – 1495,3. Gebėjimų didinimo bei dalyvumo proceso plėtrai užtikrinti būtina atitinkama teisės aktais reglamentuota paslaugos kokybė, atitinkanti darbuotojo darbo intensyvumą.

Vilniaus m. savivaldybės 2002–2011 m. strateginio plano 3 prioritetas – pažangios visuomenės kūrimas; šio plano 3.4. punkte numatyta plėtoti socialinę infrastruktūrą, o šio punkto 3.4.3. dalyje – keliamas uždavinys optimizuoti sveikatos apsaugos ir socialinės rūpybos infrastruktūrą. Tai ypač svarbu, siekiant aktyvinti senyvo amžiaus bendruomenę, plėtojant jos aktyvumą skatinančią socialinių paslaugų infrastruktūrą.

Socialinės paramos centro 2006–2009 m. strateginio plano 2.2. punkte numatytas tikslas – plėtoti dienos užimtumo paslaugų teikimą seniūnijose pagyvenusiems asmenims, neįgaliesiems ir socialinės rizikos vaikams. Jam įgyvendinti šio punkto 2.2.1. dalyje numatytas uždavinys – steigti dienos centrus (tirti paslaugų poreikį, teikti dienos užimtumo paslaugas bendruomenės centrų patalpose). Pažymėtinas taip pat šio punkto 2.2.2. dalyje numatytas uždavinys sukurti dienos užimtumo paslaugų teikimo modelį bei, kaip nustatyta punkto 2.2.3. dalyje – didinti paslaugų gavėjų skaičių ir teikti įvairesnes dienos užimtumo paslaugas.

Kaip matyti iš Vilniaus m. savivaldybės Socialinės paramos centro ataskaitų duomenų, Savivaldybėje veikia 3 dienos centrai, skirti senyvo amžiaus žmonėms ir senyvo amžiaus neįgalie-

siems. Tai Šeškinės seniūnijoje įsikūręs „Atgaivos“ centras, Pilaitės dienos centras bei Aukštųjų Panerių dienos centras.

Dienos centras „Atgaiva“ įkurtas 1998 m., Pilaitės dienos centras – 2000 m., 2003 m. – Aukštųjų Panerių dienos centras. Šie du centrai atsižvelgiant į jų lokalizaciją ir nedideles patalpas aptarnauja beveik išimtinai minėtų seniūnijų gyventojus. „Atgaivoje“ tinkamos sąlygos aptarnauti vilniečius ir iš kitų seniūnijų. Turint omenyje Vilniaus m. savivaldybės strateginiame plane numatytą uždavinį optimizuoti sveikatos apsaugos bei socialinės rūpybos infrastruktūrą, būtina, kad savivaldybės institucijos aktyviau veiktų, nustatydamos dienos centrų plėtros poreikį atskirose seniūnijose ir juos steigiant būtinybę bendradarbiauti su senyvo amžiaus žmonėmis ar jų labai dirbančiomis nevyriausybinėmis organizacijomis.

Informacija apie Vilniaus miesto savivaldybės dienos centrų lankomumą 2004–2006 m. pateikiama 1 lentelėje.

1 lentelė. **Senyvo amžiaus žmonių apsilankymai Vilniaus miesto savivaldybės dienos centruose 2004–2006 m.**

Laikotarpis	Lankytojų skaičius renginiuose per dieną/metus		
	„Atgaiva“	Pilaitės dienos centras	Aukštųjų Panerių dienos centras
2004	43/11009/2598	8/-/-	6/-/312
2005	41/10299/3043	8/-/-	6/-/1580
2006	36/ 9021/1721	8/-/-	6/-/644
2007	34/8362/1922	10/-/1328/	7/-/689
Darbuotojų sk.	4	1	1

Remiantis Vilniaus m. savivaldybės Socialinės paramos centro 2004–2007 m. ataskaitos duomenis apsilankymų metu šeši dienos centrų darbuotojai, dirbantys trijuose dienos centruose, užtikrino bendrųjų (informavimo, konsultavimo, sociokultūrinių ir kt.) bei socialinės priežiūros (socialinių įgūdžių ugdymo bei palaikymo) paslaugų teikimą dienos centruose. Nesant pakankamai duomenų apibūdinti visus tris dienos centrus, atidžiau pažvelkime į dienos centro „Atgaiva“ rezultatus. Kaip matyti iš pateiktų duomenų, lankytojų skaičius per laikotarpį nuo 2004 m. iki 2007 m. sumažėjo 2647 asmenimis. Sumažėjo ir asmenų, dalyvaujančių renginiuose, skaičius.

Atidžiau paanalizuokime šių pokyčių priežastis, pirmiausia kaip įgyvendinamos suaugusiųjų neformalaus švietimo paslaugos. Neformaliojo suaugusiųjų švietimo įstatymas numato, kad minėtas paslaugas gali finansuoti juridiniai bei fiziniai asmenys, savivaldybės, valstybė bei patys dalyviai. 2004–2005 m. laikotarpiu Dienos centras „Atgaiva“ turėjo galimybę bendradarbiauti su Vilniaus suaugusiųjų mokymo centru projekte, padėjusiam senyvo amžiaus žmonėms sustiprinti gebėjimus, išmokstant daug naujų dalykų: floristikos, užsienio kalbų ir kt. Šiuo metu, pasibaigus bendrajam projektui, dienos centre „Atgaiva“ pakito paslaugų pasiūla, daliai senyvo amžiaus asmenų sumažėjo užsiėmimų pasiūlos patrauklumas, sumažėjo lankytojų. Minėtas Vilniaus suaugusiųjų asmenų mokymo centras senyvo amžiaus asmenims gali pasiūlyti tik mokamus keramikos bei tapybos būrelius, kurių teikiamų paslaugų kaina – 130 Lt. Kaip rodo gyvenimo tikrovė, tokia kaina šiems asmenims yra per didelė. Taigi dienos centras „Atgaiva“, turintis potencialias galimybes aktyviai pasireikšti stiprinamas senyvo amžiaus žmonių gebėjimus bei socialinį dalyvumą, negali šių galimybių tinkamai atskleisti bendruomenėje, kad galėtų prisidėti prie socialinės aprėpties didinimo. Vilniaus dienos centrų paslaugų plėtojimo analizė atskleidė, kad senyvo amžiaus žmonių gebėjimų stiprinimas bei dalyvumas visuomenės gyvenime susijęs su visuomenės bei bendruomenės prioritetais ir iniciatyvomis.

Vilniaus miesto bendruomenės turėtų skirti didesnę finansinių resursais pagrįstą dėmesį Vilniaus senyvo amžiaus dienos centrų veiklai siekdamas stiprinti senyvo amžiaus žmonių gebėjimus bei skatinti jų dalyvumą, tuo tikslu panaudojant nuosavas bei Europos Sąjungos struktūrinių fondų lėšas. Antra vertus, minėtas pavyzdys rodo, kad švietimo politikos nuostatos, įgyvendinamos mūsų šalyje suaugusiųjų neformalaus mokymo srityje, siekiant efektyvių senyvo amžiaus žmonių dalyvumo rezultatų, privalo būti pagrįstos finansiniu mechanizmu bei aktyvesniu tarpžinybiniu bendradarbiavimu.

5. Dalyvavimas visuomenės gyvenime – galimybė didinti asmens bei visuomenės socialinės aprėpties išteklius

1821 m. G.W.F. Hegelis suteikė Dž. Loko vartotai „pilietinės visuomenės“ sąvokai piliečių sugebančių dalyvauti valstybės valdyme turinį ir į Europos politinį leksikoną įvedė pilietinės visuomenės terminą.

Šiandieninėje visuomenėje plėtojamos įvairios demokratinio pilietiškumo formos, tarp jų – pilietinės visuomenės organizacijos: nevyriausybines organizacijos, bendruomenės organizacijos, vartotojų

grupės, žiniasklaida, religinės grupės ir kt. Tai padeda stiprinti asmens ir bendruomenės gebėjimus galimybių plėtojimo procese bei padeda užtikrinti asmens dalyvumą politinio, ekonominio, socialinio, kultūrinio gyvenimo sprendimų priėmimo procese, įtvirtinant dalyvavimo arba tiesioginę demokratiją.

Kaip teigia A. Saloojee, socialinė aprėptis demokratizuoja demokratiją: ji sukuria naujus siūlymus priartėti prie senų problemų, pateikdama radikaliai skirtingas pilietiškumo ir bendruomenės koncepcijas, kovodama dėl naujų atskaitomybės priemonių, suteikdama galimybę atsirasti naujiems viešosios politikos vertinimams, skatindama atskirtyje esančias grupes atstovauti ir dalyvauti bei svarbiausia skatindama visų žmonių igūdžius, talentus bei gabumus.

Mūsų šalies socialinė politika, orientuota į „Nacionalinės gyventojų senėjimo pasekmių įveikimo strategijos įgyvendinimą“, grindžiama konkrečiomis priemonėmis, skatinančiomis senyvo amžiaus žmonių demokratinį pilietiškumą – aktyvumą, dalyvavimą.

Vykdydama Nacionalinės gyventojų senėjimo pasekmių įveikimo strategijos įgyvendinimo 2005–2013 m. priemonių, patvirtintų Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. sausio 10 d. nutarimu Nr.5 (Žin., 2005, Nr. 5-112), priemonę Nr. 46 „Remti vyresnio amžiaus žmonėms atstovaujančių nevyriausybinų organizacijų veiklą“, Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu „Dėl vyresnio amžiaus žmonėms atstovaujančių nevyriausybinų organizacijų veiklos rėmimo 2005 metais“ atitinkamai 2006 m. bei 2007 m. (Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymai: 2005 m. vasario 25 d. Nr. AI-62; 2006 m. sausio 19 d. Nr. A1-27; 2007 m. sausio 16 d. Nr. A1-10) skiriamos lėšos, skatinančios vyresnio amžiaus žmones atstovaujančių nevyriausybinų organizacijų pilietinį, ekonominį, socialinį bei kultūrinį aktyvumą, stiprinant šių organizacijų bei jų narių įtaką visuomenėje.

2005 m. skėtinėms senyvo amžiaus žmonių nevyriausybiniams organizacijoms, siekiančioms aktyvinti senyvo amžiaus žmonių veiklą, skirta 70 tūkst. Lt, 2006 m. – 200 tūkst. Lt, 2007 m. – 300 tūkst. Lt, 2008 m. numatoma skirti 300 tūkst. Lt. Taigi senyvo amžiaus žmonių aktyvinimas vyksta pasitelkiant subsidiarumo principą, užtikrinantį, atsakomybių pasidalijimą visuomenėje, kad žemesnės institucijos nespęstų aukštesnių institucijų kompetencijos klausimų. Sukurtas ir keletą metų naudojamas senyvo amžiaus žmonių labui veikiančių organizacijų finansavimo mechanizmas turi įtakos didinti senyvo amžiaus žmonių gebėjimus bei ugdyti jų dalyvumą. Taip brandinamos visuomenės socialinės gerovės sąlygos, optimizuojančios poreikių patenkinimą bei socialinę aprėptį.

Pažymėtina, kad stambesnės senyvo amžiaus žmonių organizacijos palaipsniui įsitraukia ir į ES struktūrinių fondų finansuojamas veiklas. Įgyvendinant 2002–2006 m. BPD priemones senyvo amžiaus žmonių organizacija „Bočiai“, vienijanti 41 000 narių 54 šalies bendrijose, vadovaudamasi priemone 2.2. „Darbo jėgos kompetencijos ir gebėjimų prisitaikyti prie pokyčių ugdymas“, pakvietė 1400 senyvo amžiaus žmonių mokyti bazinių kompiuterinio raštingumo žinių. Tam tikslui numatyta 1847,2 tūkst. Lt.

Įsijungus į tarptautinės bendruomenės iniciatyvas, svarbus senyvo amžiaus žmonių tarptautinio dalyvavimo bei atstovavimo aspektas. Visa visuomenė plačiai pažymi spalio 1 – Tarptautinę pagyvenusių žmonių dieną. Lietuvos pensininkų sąjunga „Bočiai“, „Pagyvenusios moters veiklos centras“ bei nevyriausybinių organizacijų sambūris „Gabija“, būdamas ES organizacijos „Age Platform“ tikrasis narys (vienijantis 23 organizacijas bei neformalius sambūrius), aktyviai reiškiasi gindami senyvo amžiaus žmonių teises bei formuojant šios srities politiką. Lietuvai administracinėje „Age Platform“ taryboje atstovauja Povilas Sigitas Krivickas.

Mūsų šalyje taip pat veikia Lietuvos pagyvenusių žmonių asociacija, kuri yra Tarptautinės pagyvenusių žmonių asociacijų federacijos (FIAPA) narė. Nemažai senyvo amžiaus žmonių organizacijų, veikiančių šių žmonių labui, yra susibūrusios savivaldybių bendruomenėse.

Kitos demokratinio pilietiškumo formos, kokiomis senyvo amžiaus žmonės dalyvauja mūsų visuomenės gyvenime, rūpindamiesi socialinės aprėpties klausimais, – tai bendradarbiavimas su valstybinėmis institucijomis, sprendžiant aktualias senyvo amžiaus žmonių problemas. Lietuvos Respublikinėje pensininkų reikalų taryboje prie Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos yra ir senyvo amžiaus žmonių, nevyriausybinių organizacijų atstovų. Tarybos veikia taip pat prie savivaldybių. Tačiau senyvo amžiaus žmonių organizacijų veiklai minėtose institucijose iki šiol buvo būdingas atstovavimo aspektas.

Siekiant didesnės visuomenės santalkos būtina atskleisti senyvo amžiaus žmonių dalyvavimo visuomenės reikaluose pokyčius, pavyzdžiui, kaip senyvo amžiaus žmonės yra pasirengę teikti bendruomenei paslaugas pasitelkę nevyriausybines organizacijas. Būtina vesti statistiką, visapusiškiau parodančią senyvo amžiaus žmonių gebėjimų stiprinimo galimybių bei dalyvumo raidą. Nesant tokios informacijos sudėtinga įvertinti senyvo amžiaus žmonių dalyvavimo demokratinio pilietiškumo proceso etape senyvo amžiaus žmonės siekia panaudoti bendruomenės socialinių paslaugų galimybes stiprinti jų gebėjimus bei didinti dalyvumą.

Išvados

1. Socialinės aprėpties mechanizmo veiksnys – asmens, grupės ar bendruomenės gebėjimų stiprinimas didina demokratinio pilietiškumo galimybes asmeniui siekiant dalyvauti visuomenės gyvenime; dalyvumas – savo ruožtu stiprina asmens, grupės ar bendruomenės gebėjimus.

2. Senyvo amžiaus asmenys, sustiprinę gebėjimus, dalyvauja visuomenės gyvenime ir tuo pačiu praturtina visuomenės politinius, ekonominius, socialinius bei kultūros sričių išteklius. Taip didėja visuomenės ištekliai, plėtojasi ir gerėja asmens, atskirų grupių ar bendruomenių socialinės aprėpties mechanizmas.

3. Kitose nei ekonominė veikla srityse senyvo amžiaus žmonių socialinės atskirties reiškiniai įveikti svarbūs šie konstruktyvios aprėpties reikalavimai: tinkamų paslaugų pasiūla, įvairių su pagalba asmeniui susijusių institucijų žinybiškumo įveikimas, asmens gebėjimų stiprinimas bei dalyvumas, taikant šiuolaikinės visuomenės demokratinio pilietiškumo erdvei būdingus principus, kurių svarbiausias – subsidiarumo principas, lemiantis visuomenės socialinės gerovės mastą ir atskleidžiantis pilietinės visuomenės brandumą.

4. Išanalizavus šalies 2004–2007 m. nestacionarių bendruomenės socialinių paslaugų raidos duomenis, pastebėta, kad didėja senyvo amžiaus žmonių gebėjimai bei dalyvavimo galimybės.

5. Įvertinus Vilniaus miesto savivaldybės teikiamas bendruomenės socialines paslaugas, susijusias su gebėjimų stiprinimu ir demokratinio pilietiškumo skatinimu, pažymėtini šie išoriniai paslaugų srities pagalbos į namus veiksniai: paslaugų teikėjų skaičius, jų laiko, skiriamo vienam asmeniui sąnaudos, paslaugos atitikimas individualiems poreikiams.

6. Skatinančios demokratinį pilietiškumą Vilniaus miesto savivaldybės teikiamos dienos centrų paslaugos senyvo amžiaus žmonėms, esant ribotiems darbo jėgos ištekliams, grindžiamos bendradarbiavimu su senyvo amžiaus asmenų nevyriausybėmis organizacijomis, suaugusiųjų mokymo institucijomis, specialistais, siekiant padidinti siūlomų paslaugų įvairovę, tuo pačiu didinant gebėjimų stiprinimo bei dalyvumo galimybes.

7. Didėjant valstybės paramai senyvo amžiaus žmonių nevyriausybinių organizacijų veiklai, tinkamai šiuos asmenis atstovaujant valstybinių institucijų struktūrose, sprendžiančiose problemas, susijusias su visuomenės senėjimu, stinga informacijos bei statistinių duomenų apie senyvo amžiaus žmonių organizacijų narių gebėjimų didinimo bei demokratinio pilietiškumo visuomenės gyvenime mastą, turintį įtakos socialinei aprėpčiai.

Literatūra

1. A Memorandum on Lifelong Learning. Brussels, 30.10.2000, SEC(2000) 1832
2. Communication from the Commission. Making the European Area of Lifelong learning a Reality. Brussels, 21.11.01 COM 92001) 678 final.
3. Cumming, E.; Henry, W. *Growing Old: The Process of Disengagement*. New York. Basic Books, 1961.
4. Gross, A. Empowerment – the Role of Responsibility of MP's – 13 hypotheses. <<http://www.sweden.gov.se/content/1/c6/08/49/42/1b069507.pdf>> [žiūrėta 2008-01-08].
5. Havighurst, R. *Successful Aging*. In: Williams R. H., Tibbitts C., Donahue W. (eds.) *Processes of Aging*. Atherton Press, N.Y., 1963.
6. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl nacionalinės gyventojų senėjimo pasekmių įveikimo strategijos patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 95-3501.
7. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl vyresnio amžiaus žmonėms atstovaujančių nevyriausybinių organizacijų veiklos rėmimo 2006 metais“. *Valstybės žinios*. 2006, Nr.10-381.
8. Perrons, D., Skyers, S., Empowerment Through Participation? Conceptual Explorations and A Case Study. *International Journal of Urban and Regional Research* 27 (2), 2003, p. 265–285.
9. Power, A.; Wilson, W. J. *Exclusion and the Future of Cities*. Centre for Analysis of Social Exclusion, London School of Economics. London, 2000.
10. Report of the Second World Assembly on Aging. Madrid, 8-12 April, 2002, United Nations. New York, 2002 Resolutions adopted by the Assembly: Political Declaration. <http://www.un.org/esa/socdev/ageing/madrid_declaration02.html> [žiūrėta 2008-01-08].
11. Roadburg, A. *Aging, Retirement, Leisure and Work in Canada*. Methuen publications. Toronto, 1989.
12. Saloojee, A. *Social Inclusion, Citizenship and Diversity*, 2008. <<http://www.ccsd.ca/subsites/inclusion/bp/as.htm>> [žiūrėta 2008-01-08].
13. Willetts, P. *What is a Non-Governmental Organization?* – UNESCO Encyclopaedia of Life Support Systems, Section 1. Institutional and Infrastructure Resource Issues. Article 1.44.3.7 Non-Governmental Organizations. <<http://www.staff.city.ac.uk/p.willetts/CS-NTWKS/NGO-ART.HTM>> [žiūrėta 2008-01-08].

SOCIAL INCLUSION OF THE ELDERLY AND MANIFESTATION OF DEMOCRATIC CITIZENSHIP**Dr. Angelė Danutė Čepėnaitė**

Mykolas Romeris University

Summary

Old age is a natural period of human life. For a long time the old persons have not been sufficiently appreciated. This was influenced by a social myth that this period of life is ineffective and that old persons may not contribute to increasing the resources of the society. The existence of the myth was also influenced by a social theory of *disengagement*.

The changes in socio-economical conditions of the life of the society, especially demographic changes, have determined the need to make deeper investigations and reassess the situation and possibilities of the elderly people. A new social theory on the issues of aging– *activity* theory appeared (Havighurst R. J.). It is widely recognized in the current period of human development, which is characterized by the problem of global aging.

The EU social policy is based on Lisbon strategy (2000), the recommendations on the issues of elderly and resolutions of international institutions.

Facing the challenges of global aging, along with other EU countries Lithuania has adopted the legislation as well as certain other means to guarantee active participation of elderly people in the life of the society. The results of implementation of such measures are particularly successful in Lithuania.

The notion of elderly activity promotes the process of social participation and empowerment of elderly in real life, enhancing civil activity of the society.

The attitude of active participation of the elderly in community life promotes the process of social participation and empowerment of elderly in real life, raising development of democratic citizenship of the society.

Keywords: empowerment, participation, social participation.